

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філософських наук,
професора, завідувача кафедри філософії, біоетики та історії медицини
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
Васильєвої Ірини Василівни
на дисертаційне дослідження Петрашук Мирослави Олександрівни
«Феноменологічний підхід до розв'язання біоетичних проблем у
міждисциплінарному контексті», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки
за спеціальністю 033 – Філософія**

Актуальність теми дисертаційного дослідження Мирослави Петрашук зумовлена комплексним характером викликів перед сучасною філософією і наукою, спричинених бурхливим розвитком біотехнологій у їх неоднозначному впливі на людину. Сутне цих проблем особливо проявляється в біоетиці, медицині, управлінських і правових інституціях, покликаних розробляти для їх вирішення практично-дієві рекомендації з урахуванням міждисциплінарних синтезів, їх методологічних, організаційних та інноваційних аспектів. Тому цілком обґрунтованим є зосередження дисертантки на аналізі біоетичних проблем за допомогою феноменологічного підходу. Феноменологія, доповнюючи інші методи пізнання, дистанціюється від готових і передзаданих схем, зосереджується на живому досвіді об'єктів, їх сутнісних і смислових вимірах як передумов аподиктично-достовірного знання. Дисертантка переконливо показує, що феноменологічний підхід до проблем біоетики забезпечує: а) подолання натуралістично-редукціоністських моделей людини, експлікацію єдності її матеріального і духовного, а відтак репрезентацію її біологічно-соціально-культурної цілісності; б) актуалізацію у дослідженні проблем біоетики і медицини особистісно-екзистенційних якостей людини; в) нейтралізацію технократизму у теорії та практиці охорони здоров'я і культивування в них людиноцентристських підходів; г) розробку наукової методології гуманітарних експертиз суспільно-

проблемних феноменів життя (аборти, евтаназія, трансплантація органів, штучне запліднення тощо).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота М.О. Петрашук містить низку положень, що характеризуються науковою новизною:

- Вперше ґрунтовно експліковано концептуальний зміст сучасних філософських дискусій щодо адаптації феноменологічного підходу до осмислення та розв'язання біоетичних проблем. Виявлено тенденцію до філософсько-методологічної критики традиційних феноменологічних методів, що дозволяє уникнути догматизму у формулюванні принципів ціннісного регулювання сфер охорони здоров'я.

- Уточнено поняття тілесності в контексті біоетики, розкрито його значення для розуміння досвіду нездужання, страждання, відчуження та наслідків медичних втручань. Конкретизовано розуміння феномену емпатії, враховуючи його класичну та сучасну феноменологічну інтерпретації. Обґрунтовано розуміння емпатії як здатності до розуміння та співпереживання іншого, не нехтуючи власною ідентичністю. Поглиблено з'ясовано роль феноменологічної концепції життєвого світу в розумінні та розв'язанні біоетичних проблем.

- Набуло розвитку визначення базових критеріїв для розмежування понять болю та страждання. Розкрито значущість розуміння феноменологічного підходу як перспективного гуманізуючого проєкту у сфері біомедичної етики.

Наукова та практична цінність дисертації пов'язана передусім з подоланням трансценденталізму традиційної феноменології, експлікацією її життєво-практичних засад, а відтак реалізацією евристичного потенціалу феноменологічного підходу у розв'язанні біоетичних, медико-психологічних, екзистенційних загалом проблем людини у контексті міждисциплінарного дискурсу. Усвідомлення інваріанту цього підходу –

сутнісно-сміслової визначеності об'єктів – уможливило подолання редукціоністсько-натуралістичних і технократичних настанов у дослідженні проблем біоетики та утвердження пріоритету у їх розв'язанні гуманітарно-феноменологічних настанов. Це дозволило отримати цінні результати, що стосуються природи людського досвіду в аспекті важких екзистенційних випробувань особистості, норми і патології людського організму, тілесної вразливості, соматично-психічних кризових станів. Ці результати поглиблюють наші уявлення про сутнє біоетичних проблем і роль біотехнологій у медичній практиці, а їх практичне значення пов'язане з удосконаленням лікарсько-пацієнтського комунікативного досвіду, психотерапії, паліативної допомоги і розробкою освітніх програм та гуманітарноорієнтованих проєктів для системи охорони здоров'я. Наукова значущість представленого дисертаційного дослідження оприявлюється також в осмисленні тенденцій розвитку сучасної феноменології, особливо її практичних інтенцій та становлення постнекласичної наукової раціональності. Отже, теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження Петрашук М.О. характеризуються взаємодоповняльністю і мають широкий діапазон своєї значущості.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в публікаціях. Основні наукові результати дисертації достатньо повно викладені у вісьмох публікаціях здобувачки, серед яких три статті у фахових наукових виданнях України та п'ять тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Це свідчить про належну апробацію матеріалів дослідження.

Аналіз змісту дисертації, її структури та мови. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (153 найменування, з них 122 іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 204 сторінки, основна частина – 170 сторінок.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну,

теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію та публікації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи феноменологічного підходу в біоетиці» присвячено аналізу феноменології як методу дослідження, розгляду різних інтерпретацій феноменології у біомедичній етиці та критиці цього підходу. Дисертантка демонструє глибоке розуміння багатогранності феноменологічного руху та його евристичного потенціалу для міждисциплінарних досліджень.

Другий розділ «Феноменологічний аналіз ключових тем біоетики» зосереджений на дослідженні тілесності, здоров'я, хвороби, нездужання, моторошного досвіду, болю та страждання крізь призму феноменології. Авторка переконливо показує, як феноменологічне розрізнення живого та фізичного тіла дозволяє глибше зрозуміти суб'єктивний досвід пацієнта.

Третій розділ «Феноменологічний підхід як інструмент гуманізації медицини» розкриває гуманістичний потенціал феноменології через аналіз проблем початку та кінця життя, буття-до-смерті, критики технологізації медицини, емпатії, герменевтичної несправедливості та концепції життєвого світу. Особливо цінними є міркування щодо етичних дилем, пов'язаних з абортom, евтаназією та трансплантацією органів.

Структура дисертації є логічною та послідовною, відповідає поставленим меті та завданням. Робота написана науковою мовою, висновки обґрунтовані.

Дискусійні положення та зауваження

Незважаючи на високу загальну оцінку роботи, варто висловити декілька зауважень та рекомендацій, які мають дискусійний характер і спрямовані на подальше вдосконалення дослідження в цій царині:

1. Щодо балансу між теоретичною феноменологією та практичним застосуванням: Дисертація успішно демонструє теоретичні засади феноменологічного підходу. Проте, в окремих підрозділах, присвячених

конкретним біоетичним проблемам (наприклад, аналіз евтаназії або трансплантації органів), було б доцільно ще детальніше проілюструвати, як саме *конкретні* феноменологічні методи (окрім загального фокусу на досвіді) можуть бути імплементовані у процес прийняття рішень медичними працівниками або в етичних комітетах. Можливо, варто було б навести гіпотетичні сценарії або кейс-стаді.

2. Глибше розкриття потенціалу наративної феноменології: Хоча наративність згадується, особливо в контексті кінця життя, видається, що потенціал наративної феноменології для аналізу досвіду пацієнтів, їхніх життєвих історій та впливу хвороби на ці наративи міг би бути розкритий ще повніше. Це особливо актуально для розуміння страждання та пошуку сенсу в ситуаціях важкої хвороби.

3. Співвідношення феноменологічної біоетики з іншими підходами: Дисертація зосереджена на протиставленні феноменологічного підходу принципіалізму, натуралізму. Було б цінним, якби авторка коротко розглянула співвідношення феноменологічної біоетики з іншими неальтернативними підходами в біоетиці (наприклад, персоналістичною біоетикою, етикою чеснот, етикою турботи, казуїстикою тощо), визначаючи як спільні точки, так і унікальний внесок саме феноменології.

4. Щодо описових та критично-аналітичних підходів: У дослідженні авторкою підходів феноменологів, особливо до конкретних питань біомедичної етики, на наш погляд, простежується описовість, брак критичного аналізу. Наприклад, у III розділі, 3.1.3, розглядаючи підхід Ф. Свенеуса до трансплантації, дисертантка не надає належної оцінки його твердженню про «впливову парадигму органу як товару у сучасній біоетиці».

5. Феноменологія технологізації та досвід пацієнта: У вищезазначеному розділі, присвяченому критиці технологізації медицини, було б корисно детальніше розглянути, як саме сучасні цифрові технології (телемедицина, медичні додатки, штучний інтелект в діагностиці)

трансформують *феноменологію* досвіду пацієнта та лікаря, і як феноменологічний підхід може допомогти осмислити ці нові виклики, що виходять за межі традиційної об'єктивації.

6. Перспективи емпіричного дослідження в рамках феноменологічної біоетики: Робота має переважно теоретико-методологічний характер. На завершення, було б доцільно окреслити конкретні напрямки для подальших *емпіричних* досліджень, які могли б бути проведені на основі розробленого феноменологічного підходу, наприклад, якісні дослідження досвіду пацієнтів з певними захворюваннями або досвіду медичних працівників у складних етичних ситуаціях. Це посилює б прикладний потенціал роботи.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження М.О. Петрашук, а покликані стимулювати подальшу наукову дискусію та розвиток феноменологічної біоетики.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мирослави Олександрівни Петрашук «Феноменологічний підхід до розв'язання біоетичних проблем у міждисциплінарному контексті» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані результати у галузі філософії, які розв'язують важливу епістемну проблему – розкриття евристичного потенціалу феноменології для аналізу та вирішення актуальних біоетичних проблем, не порушує принципів академічної доброчесності.

Актуальність теми, наукова новизна, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, а також належна апробація та публікації свідчать про високий рівень виконаної роботи. Дисертація повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

№ 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №431 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.).

Враховуючи вищезазначене, вважаю, що дисертація М.О. Петрашук заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка – на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент
завідувач кафедри філософії,
біоетики та історії медицини
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця,
доктор філософських наук,
професор

Ірина ВАСИЛЬЄВА

Підпис засвідчую:
Вчений секретар

